

KARADENİZ

BLACK SEA – ЧЕРНОЕ МОРЕ

Yaz/Лето/Summer 2013 • Yıl/Год/Year 5 • Sayı/Число/Volume 18
ÜÇ AYDA BİR YAYINLANAN ULUSLARARASI HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ЕЖЕКВАРТАЛЬНЫЙ МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК
AN INTERNATIONAL QUARTERLY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE

ISSN: 1308-6200 – <http://www.karadenizdergi.com>

Sahibi/ Учредитель/ Owner

Hayrettin İVGİN

Kültür Ajans Tanıtım ve Organizasyon Ltd. Şti. Konur Sokak 66/7 Bakanlıklar-ANKARA
(+90) 312 4259353 – kulturajans@gmail.com

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Erhan İVGİN

Editör/ Главный редактор/ Editor

Doç. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

Yayın Kurulu/ Редакция/ Editorial Board

Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ • Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ • Prof. Dr. Ahmet BURAN • Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN • Prof. Dr. Bekir DENİZ • Prof. Dr. Caval KAYA • Prof. Dr. Dimitri D. VASİLEV, Prof. Dr. Elfina SİBGATULLİNA • Prof. Dr. Yakup ÇELİK • Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN • Prof. Dr. Hüseyin TÜRK • Prof. Dr. İhsan BULUT • Prof. Dr. Mustafa ÜNAL • Prof. Dr. Lâyli ÜKÜBAYEVA • Prof. Dr. Remzi KILIÇ • Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ • Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ • Prof. Dr. Enver TÖRE • Prof. Dr. Şefika Şule ERÇETİN • Prof. Dr. Tina GELAŞVİLİ • Prof. Dr. Elena ARABADJİ; Prof. Dr. Natalie KONONENKO; Doç. Dr. Ahmet Evren ERGİNAL • Doç. Dr. Nadya TİDİKOVA • Doç. Dr. Ludmila EGOROVA • Doç. Dr. Ranetta Gaffarova

Redaksiyon/ Редакция/ Redaction

Yrd. Doç. Dr. Göksel ÖZTÜRK – Yrd. Doç. Dr. Ayhan ÇELİKBAŞ – Yrd. Doç. Dr. Mitat DURMUŞ – Yrd. Doç. Dr. Zekiye TUNÇ – Öğr. Gör. Göknil ARDA – Uzm. Erkan BEDER

Teknik Sorumlu/ Ответственный по технической части / Technical Manager

Öğr. Gör. Arif Cem TOPUZ : arifcemtopuz@hotmail.com

Uluslar Arası İlişkiler / Международные отношения / international relations expert

Öğr. Gör. Vedi AŞKAROĞLU : vediaskaroglu@ardahan.edu.tr

Yabancı Dil Danışmanları/ Советники по иностранным языкам/ Foreign Language Consultants

Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ / Öğr. Gör. Vedi AŞKAROĞLU / Öğr. Gör. Kemal Gürcan ERTEKİN

Yazışma Adresi/ Адрес издательства/ Correspondance Address

Doç. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü-Ardahan/TÜRKİYE Tel.: (+90) 5308852928

e-mail: erdoganaltinkaynak@mynet.com – dergikaradeniz@gmail.com

Baskı/ Типография/ Press

SAGE Yayıncılık Rek.Mat.San.Tic.Ltd.Şti.

Bu dergi Tübitak/ULAKBİM, Index Copernicus (IC), Central and Eastern European Online Library (CEEOL), Ulrich's Web (UPD), Modern Language Association of America (MLA) ve ASOS Index tarafından indekslenmektedir.

This journal is indexed by Tubitak/ULAKBİM, Index Copernicus (IC), Central and Eastern European Online Library (CEEOL), Ulrich's Web (UPD), Modern Language Association of America (MLA) and ASOS Index.

**GÜRCÜ TARİHCİLİĞİNDE KARS ANTLAŞMASI ÜZERİNE KISA BİR
DEĞERLENDİRME***

A BRIEF EVALUATION ON KARS AGREEMENT IN GEORGIAN HISTORY

**КРАТКАЯ ОЦЕНКА КАРССКОГО ДОГОВОРА ГРУЗИНСКОЙ
ИСТОРИОГРАФИЕЙ**

Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ - Prof. Dr. Nikoloz AKHALKATSI**

ÖZET

Kars Antlaşması konusu hakkında Gürcü ve Türk bilim adamları tarafından çeşitli bilimsel eserlerin yazıldığı bilinmektedir. Ayrıca Gürcüce, Türkçe, Rusça olmak üzere hatıra kitapları da neşredilmiştir. Gürcü ve Türk arşivlerinde konu hakkında dikkatimizi çeken çeşitli belgeler muhafaza edilmiştir. Kars Antlaşması hakkında neşredilen bilimsel çalışmalarının incelenmesi ve okura sunulması her iki taraf bilim adamları için önemlidir. Makalemizin mütevazı amacı konuya ilgi gösteren camiaya Gürcü Tarihçiliğinde Kars Antlaşması hakkında yazılan görüşlerin aktarmasıdır.

Anahtar kelimeler: Kars, Gürcü, Türk, Antlaşma, Tarih

ABSTRACT

It is known that many scientific studies have been published by Turkish and Georgian academics on Kars Agreement. Besides, many memorial books have been published on this issue in Georgian, Turkish and Russian. There are various documents in Georgian and Turkish archives that attract great attention. It is important for scientists on both sides that these documents are examined and offered to the readers. The aim of our paper is to examine these documents and present the findings to those interested in the topic.

Key-words: Kars, Georgian, Turkish, Agreement, History

РЕЗЮМЕ

В научной литературе на грузинском и турецком языках имеются достаточно много трудов о Карсском договоре. Кроме них, опубликованы личные дневники разных личностей содержащие в себе интересный материал данного периода. В архивах Грузии и Турции хранятся ценные документы для исследования событий связанные с Карским договором. Исследование и публикация указанного материала

---

* Makale Kars Kafkas Üniversitesi Tarafından 13-15 Ekim 2011 Tarihinde Düzenlenen "Kars Antlaşması ve Bölgesel Etkileri" Adlı Uluslararası Sempozyumda Sunulmuştur.

** . Samtskhe-Cavakheti Devlet Üniversitesi/GÜRCİSTAN

имеет обоюдную значимость для учёных. Скромная цель нашей статьи ознакомить всем заинтересованным лицам отношении грузинской историографии к Карсскому договору.

Ключевые слова: Карс, Грузия, Турция, договор, история

Kars Antlaşması konusu hakkında Gürcü ve Türk bilim adamları tarafından çeşitli bilimsel eserlerin yazıldığı bilinmektedir. Ayrıca Gürcüce, Türkçe, Rusça olmak üzere hatıra kitapları da neşredilmiştir. Gürcü ve Türk arşivlerinde konu hakkında dikkatimizi çeken çeşitli belgeler muhafaza edilmiştir. Kars Antlaşması hakkında neşredilen bilimsel çalışmalarının incelenmesi ve okura sunulması her iki taraf bilim adamları için önemlidir. Makalemizin mütevazı amacı konuya ilgi gösteren camiaya Gürcü Tarihçiliğinde Kars Antlaşması hakkında yazılan görüşlerin aktarmasıdır.

Makalemizi ele almadan önce denilebilir ki, Kars Antlaşması uluslararası hukukun geliştiğini belirten tarihsel bir devirde imzalanmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında düzenlenen barış konferansları, Cemiyeti Akvam'ın kurulması, Bolşevik İhtilali uluslararası hukukun ilkeleri ile kaidelerinin gelişmesini fazlasıyla değiştirmiştir. Anılan gelişmeler meydana geldiği zaman o dönemde gelişmiş uluslararası ilkeler sayılan otodeterminasyon, saldırgan savaşın yasaklanması, anlaşmazlıkların barışça çözülmesi gibi prensipler belirlenmiştir.

Uluslararası hukukun gelişmesi ikiye ayrılıyor: Birincisi eski/klasik ve diğeri ise yeni/çağdaş. Kars Antlaşması çağdaş uluslararası hukukun geliştiği devirde imzalanmıştır. Bu nedenle antlaşmanın maddelerinde dönemin hukukuna göre yeni ve gelişmiş konular yer almıştır. Hiç tereddüt etmeden denilebilir ki, Kars antlaşmasında dönemin uluslararası hukukunda uygulanan yeni mevzuatlar yer almıştır [1, s. 239].

Kars Antlaşması'nda mevcut olan olumlu yasalardan başka olumsuzlar da dikkatimizi çekmektedir. Uluslararası Hukuk mevzularını göz önünde bulundurursak antlaşmanın en olumsuz tarafı 16 Mart Moskova Antlaşmasının hemen hemen aynı şekilde tekrarlandığıdır. Moskova Antlaşması'nın on beşinci maddesine göre Rusya, Güney Kafkasya Cumhuriyetlerine Türkiye şle yapılan antlaşma maddelerinin tümünü kabul ettireceğini taahhüt ediyordu. [1, s. 240].

O dönemde Sovyet Rusya'nın Güney Kafkasya Cumhuriyetlerini Sovyetleştirerek işgal ettiğini göz önünde bulundurursak, Rusya, benzeri etkilemeleri tabi ki çok kolay yapabilmirdi. Bu nedenle uluslararası hukuka göre 16 Mart Moskova Antlaşması'nın Kafkas Cumhuriyetlerine ait olan maddesinin, Kars Antlaşması'nın birinci maddesine dahil edilmesi Kars Antlaşması'nın olumsuz tarafı olarak kabul edilebilir [1, s. 242].

Şu da belirtmeli ki, Rusya Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını 7 Mayıs 1920 yılında bu iki ülke arasında imzalanan antlaşma ile tanımıştır. Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti Kurucu Meclisi ve Hükümeti Bolşevik Rusya tarafından ülkenin işgalini tanımamış ve herhangi bir teslim antlaşmasını da imzalamamıştır. Kurucu Meclis tarafından alınan karara göre Gürcistan demokratik Cumhuriyeti Hükümeti yurt dışına çıktı ve ülkeyi kurtarmak için mücadelesine oradan devam etti. Ayrıca 16 Mart Moskova antlaşması imzalandığında Gürcü Hükümeti 17 Mart akşamına kadar ülkesinden henüz ayrılmamıştı. [2, s. 59].

Sovyet Rusya'nın siyasi yöneticileri o dönemde artık yeni Sovyet imparatorluğunu kurmak için hazırladıkları planı gerçekleştirmeye başlamışlardı. Bu plana göre Sovyet Rusya tarafından işgal edilen cumhuriyetler ile Rusya arasında işbirliği antlaşmaları imzalanacaktı. Bu antlaşmalar gereğince Rusya fiilen işgal ettiği Kafkas ülkelerinin egemenliklerini yalnız şeklen onaylayacaktı. Aynı zamanda bu antlaşmalarla Sovyetleştirilmiş cumhuriyetlerin Sovyet İmparatorluğuna dahil olunması için de bir zemin hazırlanabilirdi. 28 Aralık 1920 yılında Sovyet Rusya işgal edip Sovyetleştirdiği Ukrayna ile bir ittifak sözleşmesini imzaladı. Aynı yıl 16 Ocak 1921 yılında Sovyetleştirilmiş Beyaz Rusya ile de yaptı. 21 Mayıs 1921 yılında Moskova'da Sovyet Rusya ve Sovyet Gürcistan arasında ittifak sözleşmesi imzalandı [2, s. 59].

Kars Antlaşması Bolşevik işgalinden dolayı yurtdışına kaçan Gürcü siyasetçiler arasında büyük bir ilgi uyandırdı. Kendileri antlaşma hakkında değişik fikirleri ileri sürmeye başladılar. Zurab AVALİŞVİLİ: "Doğrusunu söylemek gerekirse, Kars Antlaşması gereğince Türkiye ile tespit edilen sınırlar 1918 yılında RAMİŞVİLİ, GVAZAVA, RTSKHİLADZE ve ODİŞELİDZE tarafından imza ettikleri sınırlardan daha da uygundur" gibi ifadelerde bulundu. Zurab AVALİŞVİLİ bunları anlatırken Osmanlı Devleti ile Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti arasında 4 Haziran 1918 yılında Batum'da imzalanan "Barış ve Dostluk Antlaşmasından" bahsediyordu. Batum Antlaşmasını imzalayanlardan birisi Giorgi GVAZAVA idi. Dolayısıyla G. GVAZAVA anılan suçlandırmaları cevaplandırmaya karar verdi ve "4 Haziran 1918 yılında Osmanlı Devleti ile imzaladığımız antlaşma zaman kazanmak amacıyla yapıldı. Bu antlaşma onaylanmadı ve Osmanlı Devleti İslam Gürcistan bölgelerinden geri çekildi. Böylelikle Batum Antlaşması yalnız tarihte kaldı. O bize zarar vermiş değil de tam tersi fayda getirmiş oldu. 1918 yılında Batum'da karşımızda galip gelen Osmanlı Devleti duruyordu, 1921'de ise Karsta zayıflamış ve yenilmiş durumundaydı" gibi kelimeleri kullandı. Anı GVAZAVA'ya göre iktidarı zorla ele geçiren ve kanun dışı olan Sovyet Hükümeti Gürcistan adına görüşmeleri yapmak için haksızdı ve kendileri böylelikle Gürcistan Toprağını ikiye bölmüş oldular. G. GVAZAVA'dan farklı olarak Z. AVALİŞVİLİ "Kars Antlaşması Gürcistan Topraklarını kesmiş ve hediye etmiş değil de tam tersi sınırları Gürcistan lehine çizmiştir" diye ifadeleri ileri sürmüştür. Kendisi şu ifadelerini 4 Aralık 1937 yılında Paris'te yapılan Gürcü siyasi sığınıklarının toplantısında dile getirmiştir. G. GVAZAVA ise ona yazılı cevap vermiştir. [3, s. 128].

Kars Antlaşmasını imzalayan Şalva ELİAVA 14 Nisan 1922 yılında opera binasında yapılan Sovyet Merkezi Yürütüm Komitesi'nin olağanüstü toplantısında yaptığı açıklamasında Kars Antlaşmasını Güney Kafkasya Cumhuriyetleri ile Türkiye arasında bir dayanışma temeli olarak değerlendirdi. Kendisine göre "Gürcistan'ın Sovyet Merkezi Yürütme Komitesi bu konuda tamamen hemfikir olacak ve Türkiye ile birlikte emperyalizme karşı savaşını devam edecektir" [3, s. 129].

Burada Batum Bölgesi'nin aidiyeti konusundan kısaca bahsetmeyi de uygun gördük. 1490 yılında Gürcistan Devleti çeşitli krallık ve beyliklere parçalandıktan sonra Batum Bölgesi 1547 yılında Osmanlılar tarafından ele geçirildi. Gerçi 1564 yılında anılan bölge Guria Bölgesi Derebeyi olan Rostom GURİELİ tarafından geri alındı ama kendisi burasını çok kısa süre elinde tutabildi. Bölge yeniden Osmanlı Topraklarına dahil edildi. Batum Bölgesi 1878 yılı San-Stefano Antlaşması ve Berlin Kongresi, 1918 yılı Brest-Litovsk Antlaşması gereğince Rusya ve Osmanlı Devleti arasında elden ele geçen bir bölge halini almıştı. Bu bölgenin mukadderatı 1918 yılında Trabzon ve Batum konferanslarında, 1919

yılında Paris Konferansında, 1920 yılı Londra ve Sanremo toplantılarında, Ankara ve Bolşevik Rusya Hükümetleri arasında yapılan görüşmelerde, Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti Hükümeti ve Ankara Hükümeti arasında yapılan görüşmelerde belirleniyordu.

Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti ile Ankara Hükümeti arasında diplomatik ilişkiler 13 Kasım 1920 yılında Tiflis'e Ankara Hükümeti temsilcisi olan Albay Kazım(Dirik) Beyin gelmesi ile başlamıştır [4, s. 144].

Kazım Bey Gürcistan'da çok sıcak karşılandı. Kendisine göre "Gürcistan'ın bağımsız ve güçlü olması Ankara Hükümetin menfaatlerinedir ve her iki hükümet arasında kurulacak münasebetler de bu menfaatlere dayanacaktır" [5, s. 94].

27 Aralık 1920 yılında Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nin diplomatik heyeti Tiflis'ten çıktı ve 31 Ocak 1921 yılında Ankara'ya vardı. 8 Şubat 1921 yılında Gürcü Heyeti Mustafa Kemal Paşa tarafında kabul edildi ve Gürcü Elçisi Svimon MDİVANİ Kemal Paşa'ya itimatnamelerini takdim etti. Böylece 8 Şubat 1921 yılında Ankara Gürcistan Demokratik Cumhuriyetini resmen tanıdı ve iki hükümet arasında diplomatik ilişkileri kuruldu [4, s. 153].

Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti ile Ankara Hükümeti arasında yapılan görüşmelerinin esas konulardan birisi hudutlar meselesi idi. Kazım Bey'in Gürcü gazetecilerine verdiği açıklamalarına göre taraflar hudut meselelerini ikili görüşmelerde çözeceklerdi" [4, s. 145].

O dönemde Ardahan, Artvin ve Batum Bölgeleri Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti sınırları dahilindeydi. Tam aynı zamanda Kars, Ardahan ve Batum Sancakları "Mısak-i Milli'nin sınırlarına göre Türk Toprakları olarak belirtilmişti [6, s. 285].

Gerçi Ankara Hükümeti ile Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti arasında hiç bir antlaşma imzalanmadı fakat o dönemin uluslararası durumunu, her iki hükümetin ortak menfaatlerini, arşiv belgeleri ile Bolşevik istilasından sonra yurt dışına sığınan siyasetçilerin hatıralarını göz önüne alırsak Gürcistan ve Ankara Hükümetleri tarafından sınırlar konusunda ortak bir kararın alınabileceği tahmini edilebilir.

Ancak olayları Bolşeviklerin Güney Kafkasya'da yaptıkları işgalci hareketleri hızlandırdı ve Demokratik Gürcistan-Türkiye sınır konusu anlamını değiştirdi. Sovyetleştirmeden sonra Türk-Gürcü sınır konusu artık Moskova ve Ankara Hükümetleri'nin müzakere konusu oldu [7, s. 70-93].

Fiilen Bolşevik Rusya Batum ve civarı konusunu Demokratik Gürcistan Cumhuriyeti ile imzaladığı antlaşmayla çözmüştü. Gerçi kendisi Batum ve civarını "Mısak-i Milli'nin" sınırlarında sayıyordu ama Batum ve civarından vazgeçme niyetinde değildi. Dolayısıyla yaptığı görüşmelerde diplomatik manevralar yapıyordu. Buradan açıkça belli oluyor ki, Gürcistan'la imza ettiği antlaşmanın Batum konusu hakkında olan maddesi sırf Türkiye'ye yönelik olarak konulmuştu [8, s. 170].

11 Şubat 1921 yılında Kızıl Ordu Gürcistan'a saldırdı. Ertesi gün Ankara Hükümeti elçisi Kazım Bey Gürcistan Hükümet Başkanı Noe JORDANİA'yi ziyaret edip Gürcistan'ın savunmasında yardım edebileceğine söz verdi. N. JORDANİA Bolşeviklere karşı Ankara'nın askeri yardımı umuduyla elçisi olan Sv. MDİVANİ'den bu konuda görüşmelerin bir an önce başlatılmasını talep etti [8, s. 174].

22 Şubat 1921 yılında Ankara Hükümeti Gürcistan Demokratik Devleti Hükümeti'ne bir nota gönderdi ve Ardahan-Artvin Bölgeleri'nin boşaltılmasını istedi, aksi takdirde bu

bölgeleri asker gücü ile işgal edileceğini de bildirdi. 23 Şubat'ta Hükümet askeri kuvvetlerini Ardahan ve Artvin'den çekti ve bu bölgelere Türk askeri kuvvetleri girdiler.[8, s. 175].

Kızıl Ordu Gürcistan'ın iç bölgelerine ilerlediğinden dolayı Gürcü Hükümeti 4 Mart 1921 yılında Ankara Hükümetinden Batum, Akhalkalaki, Akhaltsikhe ve Zakatala Bölgelerini tutmasını istedi. Gürcü Hükümeti'nin şartlarına göre Türkler tarafından tutulacak bölgelerde sivil idari makamlar Gürcistan'a bağlı olacak ve bölgeler Gürcistan'ın egemenliğinde kalacaktı [8, s. 278].

Noe JORDANİA'nın bu davranışları şöyle açıklanabilir ki, kendisi Türk Ordusu Gürcistan'a girdiği zaman Ankara ve Moskova arasında çatışmalara yol açılabileceğine umuyordu. Aksi takdirde Türk Ordusu'nun Gürcistan'a davet etmesinin sebebi anlaşılmamaktadır. Türk Orduları Batum, Akhalkalaki ve Akhaltsikhe Bölgelerini gerçekten ilhak ettiler [8, s. 179].

Şu da belirtilmeli ki, Türk askeri kuvvetleri Gürcistan Topraklarını işgal ettiğinde ve Kızıl Ordu Gürcistan'ın doğusundan ilerlediği zaman 25 Şubat 1921 yılında Moskova'da Ankara Hükümeti ve Sovyet Rusya Hükümeti arasında resmi görüşmeler başladı. Gerekli diplomatik teşebbüsler sonucunda Türk ve Kızıl Ordu arasında ciddi çatışmaların önüne geçildi. [8, s. 181].

Moskova Müzakereleri çok zor gidiyordu. Sovyet Rusya ve Ankara Hükümeti arasında imzalanacak olan antlaşmanın esas maddeleri 24 Ağustos 1920 yılında paraf edildi. Her iki hükümet arasında Kafkasya'da çözülecek konulardan Türk-Gürcü hudut konusu kalmıştı, çünkü 2 Aralık 1920 yılı Gümrü antlaşmasıyla Türk-Sovyet Ermenistan sınırı artık belirlenmişti. Nihayet Moskova görüşmeleri sonuca ulaştı ve Batum Bölgesi Sovyet Gürcistan'a kaldı [8, s. 181].

Kars Antlaşması'nın ikinci maddesine göre "Türkiye" terimi ile İstanbul'da toplanan Osmanlı Millet Meclisince kabul edilip açıklanan ve tüm devletler ile basına bildirilen 28 Aralık 1336 (1920) günkü Misak-i Millinin kapsadığı toprak anlaşılır. Misak-i Milli'ye göre Kars, Ardahan ve Batum Bölgeleri burada yaşayan halkın isteği ile anavatanı kavuşmuştur. Aynı Kars antlaşmasının 10. maddesine göre Türkiye Toprakları Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin doğrudan doğruya sivil ve askeri yönetimi altında bulunan topraklardır. Buradan, 1921 yılı Ekim ayında Acara'nın Gürcistan Sınırları içinde olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, Türkiye'nin bu bölgeden vazgeçtiği anlaşılmaktadır. Çünkü 1921 Temmuz ayında Gürcistan Sınırları dahilinde Acara Özerk Cumhuriyeti teşkil edilmişti [8, s. 242].

Özerklik konusuna gelince şu da belirtilmeli ki, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra çeşitli ülkeler tarafından imzalanan belgelerde bu ülkelerde yaşayan etnik grupların dil, din v.s. menfaatlerini savunan maddeler yer almıştır. Örneğin: 28 Haziran 1919 yılında Müttefik Devletler ile Polonya arasında imzalanan Versal Antlaşması, 10 Eylül 1919 yılında Müttefik Devletler ile Avusturya arasında imzalanan Sen-Jerman Antlaşması. Anılan Antlaşmalarla bu ülkelerde yaşayan milli azınlıkların hakları garanti altına alındı. 1919 yılında Müttefik Devletler ile Çekoslovakya arasında imzalanan Sen-Jermen antlaşmasının 10. ve 11. maddeleri gereğince burada yaşayan Almanlara bir nevi özerklik verildi [1, s. 242-243].

Bilinir ki, Mehmet Bey ABAŞİDZE Gürcü yanlısı tutumunu destekleyen insanları birleştirip 1919 yılı Ağustos ayında Batum'da Gürcü Müslümanları Kurultayını düzenledi. 31 Ağustos'ta kurultay "Bundan sonra ve ebediyen Batum ve Batum Bölgesi İslam

Gürcistan'ı olmak üzere geniş özerklik esaslara dayalı olarak kendi tabii anavatanı Gürcistan'a bağlanacak" gibi karar almıştır. 11 Eylül 1919 yılında Noe Jordania Yukarı Acara Heyetine Acara'nın Gürcistan Toprakları içinde özerk bir cumhuriyet statüsünde teşkil edileceğini ispatladı. Ancak Temmuz 1920 yılında Acara'dan İngilizlerin çekilmesinden sonra Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti Hükümeti vaat ettiklerini unuttu ve Batum yönetimini hususi bir komiserliğe bıraktı. Gürcü Müslümanları Kurultayı tarafından alınan kararın ihmali Acara'da heyecan yarattı. Fakat durum en kısa zaman içinde düzeldi. 21 Şubat 1921 yılında Gürcistan Kurucu Meclisi tarafından kabul edilen Gürcistan Anayasasının 11. maddesi "Özerk Yönetimi" şeklinde adlandırmış ve 107. maddesine göre de Gürcistan'ın ayrılmaz bölgeleri olan Abkhazeti'ye (Sokhumi Bölgesi), İslam Gürcistan'a (Batum Bölgesi) ve Saingilo'ya (Zakatala Bölgesi) yerel işlerinde özerklik verilmiştir. Anayasanın 107. maddesine göre özerklik kaideleri ayrı bir kanunla belirtilecekti [2, s. 63].

Gürcistan Yakın Çağ Tarihi Merkezi Arşivinde Fransızca ve Gürcüce olmak üzere Kars Antlaşmasının metinleri muhafaza edilmektedir. Antlaşmanın 6. maddesinde her iki dilde olmak üzere Fransızca olan *suzerainete* kelimesi kullanılmıştır. Antlaşmanın internetteki Türkçe olan metninde *egemenlik (souverainete)* kelimesi kullanılmıştır. Maalesef elimizde Türkçe asıl metnin olmadığından dolayı Türkçe çevirisinde nasıl yazıldığını bilmiyoruz. Merak ettiğimiz şudur ki, Fransızca'nın *suzerainete* kelimesi Türkçe'de (derebeylikte metbuluk), kendisine bağlanan anlamına gelmektedir. *Souverainete* kelimesi ise hükümdarlık, egemenlik anlamına gelmektedir. Bilindiği gibi antlaşmanın aslı, tercümelerden doğabilecek hatalardan korumak için Fransızca metin olarak kabul edilmiştir [9].

Kars Antlaşması'nın 6. maddesine göre Türkiye 4. maddesinde gösterilen sınırların kuzeyinde bulunan ve Batum Livasına ilişkin topraklar ile Batum kenti ve limanı üzerindeki egemenlik hakkını, şu koşullarla, Gürcistan'a bırakmağa razı olur. Burada "*hak bırakmak*" ve "*egemenlik*" (Fransızca'da ve Gürcüce'de - *suzerainete*) kelimeleri dikkatimizi çekiyor. *Hak bırakmak* ifadesinde şaşırtıcı bir şey yok, çünkü Türkiye Batum Bölgesi'ni Osmanlı Döneminde askeri gücü ile ilhakından sonra her zaman kendi toprağı olarak kabul ediyordu ve o dönemin uluslararası hukukuna göre bu ifade kanuni bir hak olarak kabul ediliyordu. Bundan dolayı *hak bırakmak* kelimesi o dönemin uluslararası sözleşmelerinde devamlı kullanılmaktaydı. *Suzerainete* kelimesi *souverainete* kelimesinden farklıdır ve bölgede yaşayan halkın üstün siyasal yönetim haklarını, kendi toprakları içinde yerel özerkliğin tanınmasını vurgulamaktadır [1, s. 242].

Kars Antlaşması'nda çeviriye bağlı dikkatimizi çeken bir husus daha vardır. Fransızca ve Türkçe olan metinlerde *Türkiye* kelimesi kullanılmaktadır. Gürcüce'de ise *Osmanlı* kelimesi. Tabii ki, bu bir hatadır, çünkü Gürcistan Kars antlaşmasını Osmanlı ile değil de Türkiye ile imzalamıştır.

Kars Antlaşması Sovyetleştirilmiş Gürcistan Hükümeti tarafından imzalanmıştır. Gürcistan'ın şu anki hükümeti kendisini Demokratik Gürcistan Cumhuriyeti'nin halefi olarak kabul etmektedir. Uluslararası hukuka göre ise sömürgecilikten kurtulan ve bağımsızlığını kazanan her ülkenin kendi milli menfaatlerine uygun olan bütün siyasal ve ekonomik antlaşmaları tanıma hakkı vardır. [1, s. 243].

Anlaşıldığı kadarıyla Kars Antlaşması olumlu ve olumsuz yönleri ile dikkatimizi çeken çok ilginç bir belge olarak kendisini temsil etmektedir [1, s. 242].

30 Temmuz 1992 yılında Gürcistan devlet Başkanı Sayın Eduard ŞEVARDNADZE ile Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Sayın Süleyman DEMİREL “Gürcistan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti Arasında Dostluk, İşbirliği ve İyi Komşuluk İlişkileri Antlaşması” imzaladılar. Bu antlaşma her iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesinde tarihi bir rol oynamaktadır. Bundan sonra Türk-Gürcü ilişkilerinde yeni bir çağ açılmıştır [10, s. 3].

Bu sözleşmeye göre “Taraflar 13 Ekim 1921 yılı Kars Antlaşmasından itibaren aralarında imzalanan bütün sözleşme ve antlaşmalara mutabık olarak sadık kalmalıdır” [1, s. 238].

Denilebilir ki, her iki taraf 30 Haziran 1992 tarihli antlaşmayı imzalayarak uluslararası hukukun egemenlik, bağımsızlık, toprak bütünlüğü, sınırların korunması, iç işlere karışılmaması gibi en temelli prensiplerine kendilerinin bağlı olduklarını göstermiş oldular. [10, s. 3].

BİBLİYOGRAFYA

1. Levan ALEKSİDZE, Davit KOBAKHİDZE, Kars Antlaşması, Kitap Gürcü Diplomasisi (Yıllık), c.1, TDÜ Yayınları, Tiflis, 1994.
2. Merab VAÇNADZE, Vakhtang GURULİ, Rusya İle Ve Rusyasız, “Artanuci” Yayınları, Tiflis, 2007.
3. Lela SARALİDZE, Kars Antlaşması Ve Gürcü Mültecileri, Kitap Didaçaroba, Uluslararası Bilim Sempozyumu Bildirileri, Khulo-Didaçara, 2010.
4. Mikheil SVANİDZE, Gürcistan Ve Kemal Türkiyesi Hükümetleri Arasında Diplomatik İlişkilerin Kurulması, Kitap Gürcü Diplomasisi (Yıllık), c.7, TDÜ Yayınları, Tiflis, 2000.
5. Roin KAVRELİŞVİLİ, Türkiye-Gürcistan İlişkileri (1921 Sonrası Tarihi Süreç), Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, c. 1, Sayı, 1: Yıl: 2010.
6. S. Esin Dayı, Elvie-i Selase’de (Kars, Ardahan, Batum) Milli Teşkilatlanma, Kültür Eğitim Vakfı Yayınları, Erzurum, 1997.
7. Aleksandre DAUŞVİLİ, Otar GOGOLİŞVİLİ, Cemal KARALİDZE, Kakha SURGULADZE, İrakli MANVELİDZE, Malkhaz MATSABERİDZE, Ermile MESKHİA, Malkhaz SİORİDZE, Roin KAVRELİŞVİLİ, Dodo ÇUMBURİDZE, Otar CANELİDZE, Kitap Batum İçin Savaşlar (18-20 Mart 1921 Yılı), Tiflis, 2011.
8. Mikheil SVANİDZE, 1918 – 1921 Yılında Batum Ve Batum Bölgesi İçin Diplomatik Savaşlar, Kitap Gürcü Diplomasisi (Yıllık), c. 10, TDÜ Yayınları, Tiflis, 2003.
9. Gürcistan Yakın Çağ Tarihi Merkezi Arşivi, Dosye #281, an2#18/
10. Levan ALEKSİDZE, Mikheil SVANİDZE, Nodar KOMAKHİDZE, İyi Komşuluk – Türkiye Bizim, Gürcistan İçin Değişti, Yeni Yüzü İle Bakıyor Ve Bunu Bugün Anlıyoruz, “Sakartvelos Respublika” Gazetesi, Perşembe, 6 Ağustos, 1992.